

LEXICUL RELIGIOS ÎN DISCURSUL ELITELOR POLITICE ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA ANULUI 1918

VALER MOGA

Un demers de analiză cantitativă aplicat corpusului constituit *ad-hoc* pentru discursul politic românesc oficial de la 1918¹ poate oferi rezultate interesante și întrucâtva surprinzătoare. Insolitul, real sau aparent, constă în ponderea termenilor și a enunțurilor cu denotație religioasă. Acestea sunt prezente într-o proporție impresionantă, situându-se, într-o distribuire numerică, pe locul al doilea, imediat după conceptul de *națiune*.

Elementul de surpriză se datorează faptului că lexicul religios este cvasiinexistent în discursul oficial românesc din deceniile anterioare. Lipsind cu desăvârșire din discursul lui Simion Bărnuțiu și din *Petițiunea națională* (Blaj, 1848), din *Pronunciament* (1868) și din *Memorand* (1892), el abia își face cu timiditate apariția în oratoria deputaților români ai perioadei neoactiviste; șapte ocurențe în corpusul constituit pentru perioada 1905-1910, față de 137 în octombrie-decembrie 1918, în discursul acelorași oameni.

În număr de 13, locuitorii din mediile Consiliului Central Național Român nu s-au conformat unui statut unic. Trei dintre ei, Elie Miron Cristea, Iuliu Hossu și Ioan I. Papp erau episcopi – ultimul, locuitor de mitropolit ortodox al Ardealului. Ar fi așadar superfluu să căutăm în ceea ce-i privește cauze și motivații ale prezenței termenilor religioși în discursul politic.

Din restul de zece, Ioan Suci, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Silviu Dragomir și Iosif Jumanca se remarcă tocmai prin lipsa din discursul lor a expresiilor sacre. Situația se explică prin faptul că numele le-au fost reținute în contextul conferinței preliminare de la Alba Iulia, din 30 noiembrie 1918. Alături de alți participanți, ei s-au angajat atunci în negocieri privind gradul de autonomie a Transilvaniei în cadrul României și amploarea viitoare reforme agrare. Caracterul tehnic al discuțiilor, rigoarea și asprimea dezbaterilor, au făcut ca lexicul religios să nu-și găsească locul în luările lor de cuvânt².

---

¹ Textul de față reprezintă o etapă în cadrul unui program de cercetare mai amplu inaugurat de autor prin studiul intitulat „Națiunea în discursul politic românesc din Transilvania anului 1918”, în *Problema Transilvaniei în discursul politic de la sfârșitul Primului Război Mondial*, coord. Valer Moga și Sorin Arhire, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2009, p. 31-111. Corpusul discursiv despre care se vorbește mai sus conține documentele oficiale emise de Consiliul Central Național Român din Arad, cu mici extinderi constând în secvențe discursive aparținând în mod direct Partidului Național Român sau Secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria.

² *Națiunea* (Cluj), IV, nr. 18, din 24 ian. 1930. Ioan Suci și Silviu Dragomir s-au numărat printre cei care au luat cuvântul la 1 decembrie 1918, dar, primul în calitate de raportor, al doilea în calitate de notar al Marii Adunări Naționale, fapt care i-a limitat la un lexic

Rămân prin urmare în atenția noastră, în perspectiva deschisă de titlul studiului de față, șase personalități, dar care au stat în fruntea acțiunii politice românești din Transilvania. Le vom prezenta în ordinea intrării lor în acțiune, în lunile octombrie-decembrie 1918: Alexandru Vaida Voevod, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu, Ștefan Cicio Pop și Gheorghe Pop de Băsești.

În definirea eșantionului de locutori și a conținutului corpusului discursiv o situație aparte este aceea a documentelor ne desemnate, precum articolul *Chestia românească*, apărut în ziarul *Românul* din 10 noiembrie 1918, actul *Convocării* Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 20 noiembrie, apelul intitulat *La Alba-Iulia!*, din 23 noiembrie etc. Acestea exprimă într-o mai mare măsură opinia oficială a CCNR, în calitate de locutor colectiv. Nu trebuie să ignorăm, în cazul unor astfel de secvențe discursive, prezența formulărilor și a ideilor lui Vasile Goldiș, căruia îi erau recunoscute calitățile și misiunea de stilist al grupului. Apelul din 23 noiembrie reflectă faptul că autorul său era calificat în a se sluji de efectele unor enunțuri religioase în discursul naționalist. În afară de faptul că este datată „În ziua Sfinților arhang[h]eli Mihail și Gavriil (8/21 noiembrie) 1918” și este semnată de cinci ierarhi, *Adeziunea Episcopilor români la Consiliul Național Român [Central]* este o simplă declarație politică, nefiind agrementată cu un lexic sacru.

Principala problemă care se punea atunci era aceea a transmiterii unui discurs inteligibil pentru popor. Ori, în Transilvania, pe urmele unei tradiții cu rădăcinile în secolul al XVIII-lea, Biserica rămânea un spațiu care hrănea solidaritatea între elite și mase. Limbajul liturgic asigura și la începutul secolului al XX-lea un cod de comunicare între exponenții emancipați ai națiunii și baza societății, majoritar țărănească.

După câțiva ani de practică medicală în balneologie, Alexandru Vaida Voevod s-a consacrat ca om politic. Nu a lăsat însă uitării descendența sa din episcopul Ioan Lemeni și la vârsta maturității îi mai răsuna în auz vocea tatălui, Dionisie Vaida, capabil să citeze pe de rost pasaje întregi din Vechiul și din Noul Testament³.

Vasile Goldiș la rândul său, profesor și om politic, a fost nepot și fiu de preot. În timpul mandatului unchiului său, episcopul ortodox Iosif Goldiș (1899-1902), el s-a stabilit la Arad, devenind secretar al Consistoriului Ortodox și director al cancelariei consistoriale, funcții pe care le-a îndeplinit tot restul vieții⁴.

---

organizatoric. Vezi *Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918. Acte și documente*, s.l. [București], s.n. s.a. [1928], p. 6-7.

³ Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. I, Cluj-Napoca, Dacia, 1994, p. 14, 19.

⁴ Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș – o viață de om așa cum a fost*, Timișoara, Helicon, 1993, p. 18-20, 39-40.

Pe linie maternă, Iuliu Maniu a fost nepotul lui Demetriu Coroianu, vicar foraneu al Silvaniei⁵, iar Gheorghe Pop de Băsești, nepotul protopopului Grigorie Pop⁶.

Din multitudinea termenilor și a enunțurilor cu conținut religios au fost reținute aici doar cazurile care cer o analiză în vederea relevării semnificației.

Asocierile în care este prezentată unirea Transilvaniei cu România cuprind momente importante ale calendarului creștin, distribuite de-a lungul întregului an bisericesc: Nașterea Maicii Domnului (8 septembrie), Nașterea Domnului sau Crăciunul (25 decembrie), Întâmpinarea Domnului (2 februarie), Intrarea Domnului în Ierusalim sau Floriile, Învierea Domnului sau Sfintele Paști.

Corelarea cea mai importantă a fost însă aceea între *Unire* și *Înviere*. Ca semnificație discursivă transmisă de locutori, așa cum Învierea lui Iisus Hristos a adus în Univers victoria asupra morții, unirea cu România i-a salvat pe românii din Transilvania și Ungaria de moartea națională prin oprimare și maghiarizare. După adoptarea prin vot a rezoluției Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, Ioan I. Papp, episcop ortodox al Aradului, aprecia că prin acest act politic „s-a dat *Înviere*⁷ și vieță națională și neamului românesc” din părțile Transilvaniei⁸. Această denotație este confirmată de Iuliu Hossu, episcop unit al Gherlei, care și-a încheiat cuvântarea ținută în fața poporului prezent la Alba Iulia cu un citat din *Canonul Învierii*, parte din serviciul religios al Paștilor: „Ziua *Învierii*, să ne luminăm, popoare!”⁹

În completarea ariei semantice a *Învierii*, o rețea de metafore cu valoare estetică pune alături *lumina*, *soarele* și *soarele dreptății*, promovând conotațiile metafizice ale acestor termeni.

Îndrăznim să apreciem că serviciile religioase au fost mediul care i-a obișnuit pe locutorii români de la 1918 să valorifice în discurs forța metaforică a cuvântului *lumină*. În *Biblie*, termenul este prezent atât în cele patru *Evangelii*, cât și în *Faptele Apostolilor*, *Epistolele Apostolilor*, nelipsind nici din *Apocalipsa*

---

⁵ Apostol Stan, *Iuliu Maniu. Naționalism și democrație. Biografia unui mare român*, București, Saeculum I. O., 1997, p. 6.

⁶ Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, Editura Asociației Culturale „ASTRA”, Biblioteca „ASTRA” nr. 19, 1935, p. 15. Grigorie Pop, protopop unit în Băsești, a fost unchiul lui Gh. Pop de Băsești.

⁷ Termenii culeși cu cursive reflectă intenția autorului de a atrage atenția asupra lor în procesul analizei de discurs.

⁸ *Marea Unire dela 1 Decembrie 1918*, București, Biblioteca Despărțământului București al Asociațiunii „Astra”, 1943, p. 122.

⁹ Georgescu, *George Pop de Băsești*, p. 191; *Služba Învierii pentru întreaga săptămână luminată*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe, 1997, p. 29.

*Sfântului Ioan Teologul*¹⁰. Printre multiplele semnificații care i se conferă luminii în textele sacre, consemnăm: modul de manifestare a lui Dumnezeu în ipostazele Sfintei Treimi, adevărul divin, inițierea în religia creștină, credința, mântuirea¹¹.

Un procedeu stilistic prin care evangheliștii sau apostolii au amplificat în mod frecvent expresivitatea semantică a *luminii* este repetiția. Un bun exemplu în acest sens este forma în care se referă Ioan Evanghelistul la Dumnezeu Cuvântul, adică la Iisus Hristos, dar și la Ioan Botezătorul:

„Întru El era viață și viața era *lumina* oamenilor.
 Și *lumina luminează* în întuneric și întunericul nu a cuprins-o.
 Post-a om trimis de la Dumnezeu, numele lui era Ioan.
 Acesta a venit spre mărturie, ca să mărturisească despre *Lumină*, ca toți să creadă prin el.
 Nu era el *Lumina* ci ca să mărturisească despre *Lumină*.
 Cuvântul era *Lumina* cea adevărată care *luminează* pe tot omul, care vine în lume.”¹²

Așadar, șase versete succesive în care cuvântul *lumină* apare de opt ori, semnificația fiind transmisă de fiecare dată de forma substantivală sau verbală, de prezența sau de absența inițialei majuscule.

Din cele 12 ocurențe ale cuvântului *lumină*, în corpusul discursiv de la 1918, poate cele mai sugestive, în sensul tezei acestui studiu, sunt cele prezente în cuvântarea ținută de Iuliu Maniu în Marea Adunare Națională:

„Noi ne simțim ca orbii care de zeci de ani n'a văzut *lumina* zilei, când printr'o binefacere dumnezească i-se deschid ochii și vede *lumina* sfântă a soarelui. Noi suntem aici ochii poporului, cari văd azi *lumina* libertății neamurilor. Înainte de a lua hotărâri, trebuie să ne închinăm înaintea acelor cari au ajutat ca *lumina* aceasta să străbată norii. Aceștia sunt vitejii din glorioasa armată română.”¹³

Locutorul a operat și în acest caz asimilarea unor valori politice naționale cu valorile sacre analoge, într-un limbaj inspirat în mod evident din cel biblic.

¹⁰ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, passim. Ediția cea mai apropiată de evenimentele studiate este *Biblia adică Dumnezeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă. Tipărită în zilele Majestății Sale Carol I Regele României în al 49[-lea] an de slăvită domnie. Ediția Sfântului Sinod*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1914, 1648 p. Față de ediția din 1982, utilizată în analiză, ediția din 1914 se deosebește doar prin prezența unor forme verbale arhaizante. În rest, diferențele sunt infime.

¹¹ Tema este tratată pe larg în Simion Tudoran, *Lumina în Sfânta Scriptură și în spiritualitatea ortodoxă*, Alba Iulia, Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române, 1998, 157 p.

¹² „Sfânta Evanghelie după Ioan”, cap. 1, versetele 4-9, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1204.

¹³ *Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918*, p. 12.

Căutarea semnificației arhetipale a *soarelui* nu duce neapărat la lexicul liturgic. De altfel, numărul de ocurențe al numelui astrului zilei este modest, atât în *Evangelii*, cât și în corpusul discursiv de la 1918. Expresia *soarele dreptății* face însă din nou legătura cu evenimentul și cu sărbătoarea Învierii, dar și cu alte momente importante ale calendarului creștin de rit răsăritean.

În Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, doar episcopul Ioan I. Papp a rostit sintagma.

„[...] acum tot împreună cu clerul și poporul nostru – chema ierarhul – să prăznuim bucuria zilei, în care ne-a răsărit și nouă *soarele dreptății*, care ne este chezașia unei vieți viitoare ca națiune românească liberă și unică îndreptățită a dispune de soartea sa prezentă și viitoare.”¹⁴

Este vorba de o reminiscență cu încărcătură mistică din slujba de Utrenie ținută în luna Săptămânii Luminate, când *Cântarea a 4-a* anunță:

„Ca un mielușel de un an, Cununa cea binecuvântată de noi, Hristos, de voie pentru toți S-a jertfit, Paștile cele curățitoare; și iarăși din mormânt a strălucit nouă, frumos, *Soarele Dreptății*.”¹⁵

Metafora îl desemnează de data aceasta pe însuși Mântuitorul în postura biruitoare a Înălțării la Cer. În entuziasmul trezit de adoptarea rezoluției Unirii, arhiepiscopul ortodox a întreprins o mutație semantică cutezătoare punând Unirea în locul lui Iisus Hristos.

Ioan I. Papp a fost inspirat poate de faptul că *Soarele Dreptății*, ca enunț sacru, avea un răsunset deosebit în mentalul colectiv. Iisus Hristos era numit astfel într-un verset din impresionantul *Prohod al Domnului*, revenind apoi în troparele altor sărbători: Nașterea Maicii Domnului, Crăciunul și Întâmpinarea Domnului¹⁶.

În vederea așezării solemne a datei înfăptuirii Unirii într-un calendar sacru, locutorii au rostit cuvinte speciale. Autorul anonim al apelului din noiembrie, intitulat *La Alba-Iulia!*¹⁷, situa *împlinirea vremii* la 1 decembrie 1918. Intenționalitatea acestei opțiuni este confirmată de episcopul unit Iuliu Hossu, al cărui discurs rostit afară, în fața poporului, conținea un enunț gândit într-o formă și mai aplicată:

¹⁴ *Marea Unire dela 1 Decembrie 1918*, p. 122.

¹⁵ *Slujba Învierii pentru întreaga săptămână luminată*, p. 88.

¹⁶ „Prohodul Domnului”, în *Triodul. Care cuprinde slujbele bisericesti de la Duminica vameșului și a fariseului până la Sfânta Înviere*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2000, „Starea a doua”, versetul 25, p. 656; *Mineiul pe septembrie*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984, p. 99; *Mineiul pe decembrie*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 385.

¹⁷ *Românul*, VII, nr. 12, din 10/23 nov. 1918.

„Ceasul *plinirii vremii* este acesta, când Dumnezeu Atotputernicul rostește, prin poporul Său credincios, dreptatea Sa, însetată de veacuri.”¹⁸

Modelul biblic și semnificația acestuia le găsim în una dintre epistolele Sfântului Apostol Pavel:

„Iar când a venit *plinirea vremii*, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege,
Ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea.”¹⁹

Este clară – în gândirea locutorilor din 1918 – asocierea realizării Unirii cu întruparea lui Dumnezeu-Fiul ca mântuire și ciclu nou în istoria Universului și a întregii umanități. Înflăcărea produsă de previzibilitatea înfăptuirii statului etnic român făcea ca nicio analogie de acest gen să nu fie socotită exagerată. Această semnificație este confirmată de cuvintele episcopului Iuliu Hossu, care și-a încheiat cuvântarea, între altele, și cu versetul inițial al *Condacului 10* al slujbei de Utrenie pentru 25 decembrie, ziua Nașterii Mântuitorului: „Mărire întru cele de sus lui Dumnezeu. Pe pământ pace.”²⁰

Același apel conține un enunț, implicit o analogie cu trimitere la o rostire biblică pe cât de notorie, pe atât de încărcată cu tensiune mistică.

„Alba-Iulia, Alba-Iulia! – exclamă autorul textului – Iată se împlinește vremea și se apropie *ceasul cercetării* tale.”²¹

În *Noul Testament*, *ceasul* este unul dintre cele mai folosite cuvinte. În *Sfânta Evanghelie după Ioan* apare de 25 de ori. Pe de o parte, el are rolul comun de a situa un fapt într-un moment sau altul al zilei:

„Și ieșind pe la *ceasul* al treilea, a văzut pe alții stând în piață fără lucru.
Și le-a zis acelora: Mergeți și voi în vie, și ce va fi cu dreptul, vă voi da.
Iar ei s-au dus. Ieșind iarăși pe la *ceasul* al șaselea și al nouălea, a făcut tot așa.”²²

Pe de altă parte însă, termenul îndeplinește funcția de a marca momentele însemnate ale destinului lui Dumnezeu-Fiul pe pământ: înfăptuirea minunilor, îndeplinirea unor profeții și „ceasurile” cardinale, cel al răstignirii urmate de moarte și Înviere și cel al Judecării de Apoi²³:

¹⁸ Georgescu, *George Pop de Băsești*, p. 128.

¹⁹ „Epistola către galateni a Sfântului Apostol Pavel”, cap. 4, versetele 4-5, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1324.

²⁰ Georgescu, *George Pop de Băsești*, p. 129. Textul întreg al versetului, în forma aflată și astăzi în folosire, este: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!” Vezi *Mineul pe decembrie*, p. 385-386.

²¹ *Românul*, VII, nr. 12, din 10/23 nov. 1918.

²² „Sfânta Evanghelie după Matei”, cap. 20, versetele 3-5, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1122.

²³ Vezi art. „Ceas, oră”, în *Dicționar biblic*, trad. din l. franceză de Constantin Moisa, vol. I, A-H, București, Stephanus, 1995, p. 242.

„Acestea a vorbit Iisus și, ridicând ochii Săi la cer, a zis: Părinte, a venit *ceasul* Preaslăvește pe Fiul Tău, ca și Fiul să Te preaslăvească.”²⁴

Sau

„Deci și voi fiți gata, că în *ceasul* în care nu gândiți, Fiul Omului va veni.”²⁵

La o primă vedere, prezența cuvântului în corpusul studiului, chiar cu o frecvență apreciabilă²⁶, nu poate fi altceva decât un stereotip verbal. Luând însă în considerare asocierile în care apare, recunoaștem existența modelului liturgic. Cea mai bine codificată dintre acestea este *ceasul cercetării*. Pe lângă tensiunea mistică pe care o emană, sintagma este prin excelență polisemică. Expresia ca atare se regăsește în *Canonul Sfântului Teodor Studitul*²⁷, care se cântă în Biserică în Duminica lăsatului de sec de carne – Duminica Înfricoșătoarei Judecăți – și, evident, se referă la Judecata de Apoi. În analiza apelului intitulat *La Alba-Iulia!*, din 23 noiembrie 1918, nu putem exclude intenția autorului de relaționare a Unirii cu a doua venire a lui Iisus Hristos. Dacă a fost posibilă relația analogică a Unirii cu întruparea Mântuitorului, prin sintagma *plinirea vremii*, de ce n-ar fi posibilă și ultima prezentată; aceasta cu atât mai mult cu cât în unele secvențe discursive de la 1918 enunțul apare și sub forma necanonică, dar de o largă folosire populară, de *ceasul mântuirii*²⁸.

Ceasul cercetării face o trimitere directă, aproape explicită, la Intrarea Domnului în Ierusalim, sărbătorită în Duminica Floriilor. În limbajul biblic, cuvântul *cercetare* are semnificații multiple. El poate fi înțeles ca anchetare și pedeapsă. Fiind vorba de Sfântul Apostol Pavel, în *Biblie* se spune:

„Comandantul a poruncit să-l ducă în fortăreață, spunând să-l ia la *cercetare*, cu biciul, ca să cunoască pentru care pricină strigau așa împotriva lui.”²⁹

Poate avea însă semnificația total opusă a manifestării providenței ca intervenție directă a lui Dumnezeu în lume. *Rugăciunea a patra* din slujba Maslului conține propoziția „*Cercetează-l pe dânsul cu mila și cu îndurările Tale*”.³⁰ De asemenea, înaintea intrării sale în Ierusalim, Iisus Hristos a mustrat orașul prevestindu-i sfârșitul:

„Căci vor veni zile peste tine, când dușmanii tăi vor săpa șanț în jurul tău și te vor împresura și te vor strâmtora din toate părțile.

²⁴ „Sfânta Evanghelie după Ioan”, cap. 17, versetul 1, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1229.

²⁵ „Sfânta Evanghelie după Luca”, cap. 12, versetul 40, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1184.

²⁶ 14 ocurențe.

²⁷ *Triodul*, p. 39, 41.

²⁸ „Două acte istorice”, în *Românul*, VII, nr. 2, din 28 oct./10 nov. 1918; „Convocare” în *Românul*, VII, nr. 11, din 8/21 nov. 1918.

²⁹ „Faptele apostolilor”, cap. 22, versetul 24, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1266; *Dicționar biblic*, p. 244.

³⁰ „Maslul. Slujba Sfântului Maslu”, în *Molitfelnic*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, p. 154.

Și te vor face una cu pământul, și pe fiii tăi care sunt în tine, și nu vor lăsa în tine piatră pe piatră pentru că nu ai cunoscut *vremea cercetării* tale.”³¹

Așadar, orașul și-a pierdut șansa mântuirii pentru că nu l-a recunoscut ca Dumnezeu pe Iisus Hristos, care tocmai intrase în Ierusalim, nu a acceptat *cercetarea* divină cu efect salvator.

Într-o incantație asemănătoare celei biblice, locutorul de la 1918 s-a referit la orașul de pe Mureș care, nerespingându-și menirea asemenea Ierusalimului, era pe cale să-și primească „mântuirea”, într-un univers etic ce îmbina istoria cu manifestarea providenței:

„Alba-Iulia, Alba-Iulia! Iată se împlinește vremea și se apropie *ceasul cercetării* tale.”³²

Semnificația voită de autor este clară, deoarece, parafrazând un verset din aceeași *Evangelhie*, el avertizează împotriva unei eventuale lipse de voință în realizarea Unirii:

„Vorbiți cu curaj căci dacă nu veți îndrăzni nici acum, pietrele vor grăi.”³³

Apartinând speciei imnice, fiind prin urmare destinați preamăririi lui Dumnezeu, dar și a unei idei sau a unui eveniment, *Psalmii Vechiului Testament* și-au găsit locul în secvențele discursive de la 1 decembrie 1918. Nu este greu de imaginat ce dimensiuni putea să aibă decizia realizării statului etnic român în conștiința unui episcop naționalist. Tocmai acestei stări de spirit i-a dat formă versetul 7 din *Psalmul 56*, pe buzele episcopului ortodox Ioan I. Papp: „Înalță-Te preste ceriuri D[umne]zeule și peste tot pământul mărirea Ta!”³⁴ Colegul său din cealaltă strană, Iuliu Hossu, mai aplicat, și-a investit în mod direct versetul cu un sens politic național: „Dreptatea Ta, Doamne, e dreptate în veac și cuvântul Tău adevărul. Dreptate și adevăr, la temelia României întregite.”³⁵

În încheierea tratării acestei arii semantice, revenim la Gheorghe Pop de Băsești, ales președinte al Marelui Sfat Național în ședința din 2 decembrie 1918 a acestui for. După ce în aceeași ședință au fost desemnați prin vot și membrii guvernului provizoriu al Transilvaniei, Consiliul Dirigent, octogenarul

³¹ „Sfânta Evanghelie după Luca”, cap. 19, versetele 43-44, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1194.

³² „La Alba-Iulia!”, în *Românul*, VII, nr. 12, din 10/23 nov. 1918.

³³ Textul original se referă la momentul în care, în drum spre Ierusalim, fariseii îi cer lui Iisus Hristos să-și certe ucenicii care, în chip „blasfemic” îl aclamă ca „Împărat care vine în numele Domnului”. Răspunsul lui Iisus este: „Zic vouă: Dacă vor tăcea aceștia, pietrele vor striga”. Vezi „Sfânta Evanghelie după Luca”, cap. 19, versetul 40, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1194.

³⁴ *Marea Unire dela 1 Decembrie 1918*, p. 117; „Psalmul 56 al lui David”, în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 591.

³⁵ Georgescu, *George Pop de Băsești*, p. 129; în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 591, „Psalmul 118” apare într-o versiune ușor schimbată: „Dreptatea Ta este dreptate în veac și legea Ta adevărul.”

președinte a încheiat lucrările cu o parafrază a cuvintelor *Sfintei Evanghelii după Luca*: „Iar acum slobozește, Doamne, pe robul Tău în pace, că am văzut mântuirea neamului meu”. La cei 84 de ani ai săi, el s-a simțit îndreptățit să vorbească asemenea unui „Drept Simeon” al unirii Transilvaniei cu România³⁶.

Semnificațiile care înconjoară numele președintelui american Woodrow Wilson în discursul central-european de la 1918 trimit într-un mod mai propriu la conceptul de *religie politică* decât aspectele tratate până aici. Tema a făcut obiectul cercetării într-un studiu anterior³⁷, dar ea nu poate lipsi dintr-o investigație a implicațiilor politice ale lexicului religios, așa că, în cele ce urmează, va sta în centrul unei reveniri.

Primul locutor român care a acordat în discursul său o mare importanță invocării numelui lui Woodrow Wilson, părintele autodeterminării naționale la sfârșitul primului război mondial, a fost Alexandru Vaida Voevod. Acesta a îndeplinit misiunea, de loc comodă, de a citi în Parlamentul de la Budapesta *Declarația de la Oradea*, privind autodeterminarea națiunii române din Transilvania și Ungaria³⁸. În retorica sa, el a așezat autodeterminarea națională într-o tradiție îndelungată de căutări politice, inițiată odată cu „întemeierea creștinismului”. Mergând mai departe, Vaida a apreciat transpunerea în viață a autodeterminării – a liberei dispunerii cum era numită în epocă – drept evenimentul cel mai important, tot de la întemeierea creștinismului. În discursul său, bazele liberei dispunerii sunt „cu adevărat democratice, cu adevărat creștine, cu adevărat wilsoniene.” De unde această identificare a liberei dispunerii wilsoniene cu democrația și cu etica creștină? Pentru aceasta n-ar fi fost suficiente convingerile religioase ale lui Wilson însuși. Gândirea naționalist-organicistă a oratorului pornea de la egalitatea oamenilor în fața lui Dumnezeu, proclamată de creștinismul original, ajungând la egalitatea pe care ar fi adus-o națiunilor aplicarea universală a principiului autodeterminării.

Cuvântarea din 18 octombrie 1918 a lui Alexandru Vaida Voevod reprezintă o excepție la aprecierea că lexicul religios ar fi lipsit aproape cu totul

---

³⁶ *Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918*, p. 22-23; Georgescu, *George Pop de Băsești*, p. 195-199; „Sfânta Evanghelie după Luca”, cap. 2, versetele 29-32 în *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 1165. Conform *Bibliei* și tradiției creștine, dreptul Simeon era un rabin înțelept ajuns la o vârstă înaintată și care l-a recunoscut pe Iisus Hristos drept adevăratul Mesia al poporului Israel, atunci când, împlinind 40 de zile, pruncul divin a fost adus la templu, pentru respectarea legii iudaice. „Sfânta Evanghelie după Luca” cuprinde textul cunoscut sub numele de „Rugăciunea Dreptului Simeon”, prezent în Slujba Vecerniei: „Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, după cuvântul Tău, în pace,/ Că ochii mei văzură mântuirea Ta,/ Pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor./ Lumină spre descoperirea neamurilor și slavă poporului Tău Israel.”

³⁷ Valer Moga, „Națiunea în discursul politic românesc din Transilvania anului 1918”, în *Problema Transilvaniei în discursul politic de la sfârșitul Primului Război Mondial*, p. 88-89 și passim.

³⁸ *Românul*, VII, nr. 1, din 26 oct./8 nov. 1918.

din discursul parlamentarilor români, membri ai Dietei de la Budapesta. Prezența acestei excepții are o serie de explicații. În primul rând, evenimentul avea loc târziu, într-un moment în care autoritatea legislativului ungar se clătina serios. Prin *Declarația de la Oradea*, Partidul Național Român contesta competența parlamentului și a guvernului de la Budapesta de a-i mai reprezenta pe români. Deși la acea dată conținutul practic al autodeterminării nu le era încă foarte clar, liderii români aveau în vedere desprinderea națiunii române transcarpatine, implicit a teritoriilor locuite de aceasta, de statul ungar. Vaida proclama la 18 octombrie dreptul fiecărei etnii din Ungaria de a-și constitui „organizația națională”, dar nu în „cadrele strămte” ale acestei țări³⁹. Așadar, autoritatea legislativă a Parlamentului ungar asupra românilor ținea, în gândirea lui Vaida, de trecut. Noua direcție politică în care organul liberei dispunerii avea să fie pentru români o „adunare națională” deschidea perspectiva unui univers discursiv în care-și găsea locul și lexicul religios, cu semnificațiile conturate în acest studiu.

Referirile altor locutori români la artizanul mondial al autodeterminării naționale estompează impresia de exagerare pe care o degajă formulările lui Vaida. Poate cea mai moderată comparație în acest sens îi aparține lui Ștefan Cicio Pop, care, în calitate de președinte al conferinței preliminare de la Alba Iulia, din 30 noiembrie 1918, îl aprecia pe Wilson drept „primul nuntiu al autonomiei naționale.”⁴⁰ Același Cicio a revenit însă a doua zi, în Marea Adunare Națională, într-un registru mult mai înflăcărat, numindu-l pe președintele american „marele Wilson, al doilea Mesia”⁴¹. Apostol în ochii lui Goldiș⁴², Wilson era văzut de Gheorghe Pop de Băsești ca omul providențial, îndrumător al popoarelor pe calea aplicării „sfintelor învățături ale lui Isus Cristos”⁴³, iar de episcopul Miron Cristea, autorul unei „sfinte și mântuitoare porunci”⁴⁴.

Neprețuita idee politică dăruită de Woodrow Wilson națiunilor oprimate din Austro-Ungaria explică entuziasmul din frazele oratorilor români, figurile de stil care, în alt context, ar fi putut trece drept forme ale cultului personalității.

*

În acest moment al cercetării socotim oportună adăugarea, în succesiunea analizei, a unor considerații de natură interpretativă și concluzivă.

---

³⁹ *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, vol. VII, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 39-44.

⁴⁰ *Națiunea* (Cluj), IV, nr. 18, din 24 ian. 1930.

⁴¹ *Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918*, p. 4.

⁴² *Ibidem*, p. 9.

⁴³ *Ibidem*, p. 7.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 17.

Cum se explică, spre pildă, înclinația locutorilor români pentru enunțurile religioase din discursul pe care-l comunicau în calitate de politicieni laici? Europa Centrală de la schimbarea veacurilor XIX-XX era încă un mediu în care religia juca un rol important în învățământul de toate nivelurile. Cu certitudine, toți cei amintiți și-au început instrucțiunea în școlile primare confesionale și nu s-au despărțit de religie nici pe parcursul studiilor gimnaziale, liceale sau universitare. Gândirea lor formală s-a fundamentat într-un contact nemijlocit cu textele liturgice și cu limba acestora.

Mai observăm că cele vreo două-trei decenii din jurul anului 1900 reprezintă încă un interval în care clerul de toate rangurile își păstra o proporție semnificativă în rândul elitelor naționale. Aproape că nu exista familie cu un rol public recunoscut, care să nu aibă printre membrii săi un om în reverendă, sau care să nu se fi intersectat de-a lungul a două-trei generații cu o familie preoțească. Doar Primul Război Mondial și unirea Transilvaniei cu România, prin dislocările sociale pe care le-au pricinuit, au zguduit statornicia acestor rânduieli. Pentru tânărul român ardelean de după război, preoția nu mai era doar una dintre puținele căi prin care să se desprindă de condiția țărănească. Acum i se ofereau funcții administrative mai înalte sau mai mărunte, posturi în învățământul de stat de toate nivelurile, în magistratură etc.

Evidențierea unor conjuncturi biografice și a ponderii clerului în rândul elitelor naționale ne lămurește asupra abilității oratorilor în a utiliza termeni și enunțuri sacre. Discursul naționalist are adesea drept țintă afectivitatea interlocutorului și în acest caz nu trebuie să ne surprindă recursul la mijlocul discursiv religios. Acest aspect nu explică însă în întregime dominantele de conținut aflate în atenția noastră. Fără s-o fi făcut în cuvântările lor parlamentare din Budapesta anilor 1905-1910, Goldiș, Cicio Pop, Maniu și ceilalți și-au descoperit abia la sfârșitul anului 1918 vocația pentru argumentul retoric religios. Între cele două situații există o diferență de destinatar care ne-ar îndreptăți, mergând pe urmele specialistului francez Jean Dubois, să discernem și aici între discursul polemic și discursul didactic. În Dieta de la Budapesta, deputații români se aflau în fața unor adversari, discursul lor fiind armat cu o structură conceptuală ofensivă, de natură să provoace și să le aducă victoria; date fiind însă majoritățile parlamentare, mașina de vot îi împingea fără excepție spre poziția de învinși. Lexicul religios n-ar fi avut acolo nicio eficiență. S-a arătat mai sus excepția pe care a reprezentat-o conținutul discursului ținut de Alexandru Vaida Voevod la 18 octombrie 1918 în Parlamentul de la Budapesta și semnificația acestei excepții.

În Transilvania anului 1918, destinatarul fiind propria națiune, prestația oamenilor politici trece în sfera discursului didactic. Scopul urmărit în noul context consta în definirea și impunerea obiectivului politic comun. Discursul

didactic nu mai îndeplinea misiunea de a convinge, ci, parafrazându-l pe Dubois, de a mobiliza națiunea prezentând hotărârea ca fiind deja luată⁴⁵.

Iată-i așadar, pentru a ne exprima în termenii științei politice contemporane, pe naționaliștii români ardeleni de la sfârșitul primului război mondial exponenți ai unei „religii politice”. Desigur, utilizarea unei astfel de expresii în contextul de față implică riscul inducerii unor confuzii. Politologul britanic Anthony D. Smith vede în naționalism „o ideologie modernă, seculară care înlocuiește sistemele religioase găsite în societățile premoderne, tradiționale”.⁴⁶ Acest proces de substituire nu trebuie însă înțeles *ad litteram*, ca și când, la o anumită dată sau într-un anumit interval, naționalismul ar fi putut lua locul religiei creștine. Evident, procesul de construire a națiunilor Europei Centrale a presupus, de-a lungul a două secole, desfășurarea unui proces de secularizare. Dar societatea transilvăneană de la 1918 era una suficient de tradiționalistă și de religioasă pentru a nu deveni mediul desfășurării unei relații de substituire între ideologia națională și religie. Este vorba mai degrabă de o substituire inconștientă, constând, spre pildă, în încărcarea cu o sacralitate laică a unor valori precum *națiune, popor, patrie*.

Comentând ideile unui alt specialist în domeniu, istoricul Elie Kedourie⁴⁷, Anthony D. Smith sintetizează una dintre viziunile acestuia asupra naționalismului, utilă, credem noi, în înțelegerea naționalismului românesc transilvănean de la sfârșitul primului război mondial:

„Religia este văzută [de Elie Kedourie] în termeni mai pereni, ca persistând în modernitate din epoci mai îndepărtate și fiind prin urmare un posibil aliat și sprijin pentru naționalism.”⁴⁸

Reformulând, apreciem că locutorii nu au urmat această cale ghidați de procedurile unei construcții intelectuale deliberate, ci s-au lăsat mai degrabă inspirați de universul spiritual al epocii și al locului. Ei au făcut recurs la structuri preexistente în mentalul colectiv, suprapunând acțiunea națională – istoria trăită – istoriei creștine, foarte vie încă în conștiințele românilor cu mai multă sau cu mai puțină instruire.

Așezarea valorilor politice naționale într-un context de gândire și de afectivitate religioasă nu putea duce totuși la manifestarea unei confuzii între politică și religie, la instalarea unui naționalism fundamentalist. Nici locutorii, nici destinatarii discursului n-ar fi ajuns să confunde, spre pildă, *Unirea* cu *Învierea*. În cadrul unui mecanism mental de a percepție, între faptul din

⁴⁵ Delia Marga, *Introducere în analiza discursului. Cu referire la istorie și sfera publică*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003, p. 114-115.

⁴⁶ Anthony D. Smith, *Chosen Peoples. Sacred Sources of National Identity*, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. 9.

⁴⁷ Elie Kedourie, *Nationalism*, Londra, Hutchinson, 1960, 144 p.

⁴⁸ Smith, *Chosen Peoples*, p. 13.

universul politic și cel din universul religios era stabilită o relație care nu o depășea pe cea dintre simbolizant și simbolizat, dintre semnificant și semnificat.

ANEXĂ

- I. Stenograma prezentării Declarației de la Oradea în Parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida Voevod, la 18 octombrie 1918.
Országgyűlési Értesítő, Budapesta, 20 oct. 1918, apud *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol. VII, p. 39-44. Ion Clopoșel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, Societatea de mâine, 1926, p. 40-46.
- II. *Chestia românească* [articol care exprimă în esență ideea că în perspectivă europeană, „chestia românească” n-ar mai fi fost la acea dată problema statului român, ci a întregii națiuni române].
Românul, VII, nr. 2, din 28 oct./10 nov. 1918.
- III. *Convocare* [a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia].
Românul, VII, nr. 11, din 8/21 nov. 1918. *Marea Unire dela 1 Decembrie 1918*, p. 49-51; *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol. VIII, p. 5-6.
- IV. *La Alba-Iulia! Toată suflarea românească să grăbiască la Alba-Iulia. Marele Sfat al Națiunii Române a convocat Adunarea Națională în Cetatea lui Mihail Vodă Viteazul pe ziua de 18 Noembrie (1 Dec. n.) La Alba-Iulia!*
Românul, VII, nr. 12, din 10/23 nov. 1918. *1918 la Români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, vol. VIII, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 8-9.
- V. *Adeziunea Episcopilor români la Consiliul Național Român. Marelui Sfat al națiunii române din Ungaria și Transilvania, în Arad.*
Românul, VII, nr. 13, din 11/24 nov. 1918. *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol. VII, p.448-449.
- VI. *Programul Adunării Naționale constituante a națiunii române din Ungaria și Transilvania.*
Românul, VII, nr. 15, din 14/27 nov. 1918. *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol. X, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 237.
- VII. Gh. Bogdan Duică, *Înțelepții de la Alba-Iulia. Notele stenografice* [ale conferinței preliminare organizate de CCNR la Alba Iulia, în 30 noiembrie 1918].
Națiunea (Cluj), IV, nr. 18, din 24 ian. 1930.
- VIII. *Proces verbal al Marelui Adunări Naționale a Poporului Român din Transilvania, Banat și părțile Ungarene, ținută Duminică, în 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia în sala cercului militar din cetate.*
Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918. Acte și documente, București, 1928, p. 3-18. *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol. X, p. 279-300.
- IX. *Onorată adunare națională!* [discursul prezentat la 1 decembrie 1918, în sala cazinoului militar din Alba Iulia, de Ioan I. Papp, episcopul ortodox al Aradului].

Românul (Arad), VII, nr. 21, din 21 nov./4 dec. 1918. *Marea Unire dela 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 117-122. *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol. X, p. 294-296.

- X. Cuvânt de introducere la rezoluția Marii Adunări Naționale, prezentată poporului participant de Iuliu Hossu, episcop greco-catolic al Gherlei. Ioan Georgescu, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Oradea, Editura Asociației culturale „Astra”, 1935, p. 189-191. *Marea Unire dela 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 128-129.